

Apie Viatkos Kikimorą, Imanuelį Kantą, Štirlicą ir blondines

POVILAS KRIKŠČIŪNAS

Skraidanti lėkštė, cerkvės kupolas ir rusų karžygis, už žilos barzdos nutvėręs sprunkantį žalią ufonautą. Toks karikatūriškas vaizdelis knygos viršelyje pirmiausia patrauktų pramoginės literatūros mėgėjus. Ir vis dėlto taip nuotaikingai pristatomas mokslinių straipsnių apie šiuolaikinį rusų folklorą rinkinys: atrodytų nesuderinamos realijos puikiausiai atskleidžia spausdinamų tekstų, pavadintų *XXI amžiaus folkloras: Mūsų laikų herojai*¹, tematikos panoramą. Į šį leidinį pateko straipsniai ir publikacijos, parengti po 2011 metais Maskvoje vykusios taip pat pavadintos tarptautinės mokslinės konferencijos. Čia dera priminti, kad jo pavadinimas yra iš dviejų dalių: Valstybinio respublikinio rusų

folkloro centro (toliau – VRRFC) darbuotojai buvo sumanę ciklą šiuolaikiniam folklorui skirtų konferencijų ir po jų einančių straipsnių rinkinių, bendrai pavadintų *XXI amžiaus folkloras*. Keistis turėjo tik antroji dalis, įvardijanti konkretesnę problematikos kryptį. Pirmoji konferencija ir, kaip matome, knyga buvo skirtos šiuolaikinio folkloro personažams. Knygos sudarytojas – tikrai plačių interesų slavų tradicinės kultūros ir įvairių šiuolaikinio folkloro fenomenų tyrėjas Michailas Aleksejevskis. Plačiau apie jo ir jo kolegų veiklą, taip pat antrąją konferenciją, pavadintą „Tarp archyvo ir scenos“, įvykusią 2012 metais, jau buvo

1 *Фольклор XXI века: Герои нашего времени: Сборник статей*, сост. М. Д. Алексеевский, Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора, 2013. – 350 p.

rašyta *Tautosakos darbuose*², tačiau prieš pristatant leidinį reikėtų pridurti dar keletą, mano nuomone, reikšmingų detalių iš Rusijos folkloristų gyvenimo. Toks ekskursas papildomai nušviestų rinkinio atsiradimo priešistorę ir padėtų tiksliau apibūdinti jo vietą šiuolaikinio folkloro tyrimuose.

Į pastarųjų šimtmečių sankirtoje suintensyvėjusią folklorinių procesų kaitą Rusijoje reaguota gana aktyviai. Neapsistosime prie Vladimiro Anikino ir Boriso Putilovo samprotavimų – tai jau klasika. Kalbant apie naujesnius darbus pabrėžtina Rusijos valstybinio humanitarinio universiteto Folkloro tipologijos ir semiotikos centro ir VRRFC specialistų veikla. Universiteto mokslininkus vienija jau trečią dešimtmetį nenutrūkstantis seminaras „Folkloras ir postfolkloras: struktūra, tipologija, semiotika“. 1990 metais į seminarą susibūrė daugiausia jauni įvairių Rusijos miestų mokslininkai, tad novatoriškumo nestokota. Jų darbai itin reikšmingi mąstant apie folkloro ir literatūros bei kitų menų ryšius, parafolklorinę raštiją, šiuolaikinį miesto folklorą, naująją mitologiją ir jos santykius su senaisiais mitais. Bene daugiausia darbų mums rūpimomis temomis rasime periodiniame universiteto žinyne ir serijos *Tradicija – tekstas – folkloras: tipologija ir semiotika* leidiniuose³.

VRRFC taip pat įkurtas 1990 metais, tačiau moderniuoju folkloru ir moksliniais jo tyrimais plačiau užsiimta apie 2005-uosius metus. Jau pirmajame Rusijos folkloristų kongrese 2006 metais, nepamirštant įprastų folkloristams temų, kviesta skaityti pranešimus ir diskutuoti apie šiuolaikines folkloro formas, miesto folklorą, postfolklorą, literatūros folklorizmą ir naiviają literatūrą, masinės komunikacijos priemonių ir masinės kultūros įtaką folkloriniams procesams⁴. Šiuolaikinio folkloro ir jo sąsajų su tradicine kultūra problemos nepamirštos ir antrajame kongrese 2010 metais: jam rengiantis išleistą straipsnių rinkinį⁵ sudaro du skyriai, pavadinti „Folkloristika globalizacijos epochoje“ ir „Dabartinio folkloristikos etapo probleminis laukas“; o kongrese skaitytų pranešimų pagrindu parengtame tritomyje⁶ randame skyrių „Šiuolaikinės folkloro formos“. Simultaniška tradicijų dermė pabrėžta ir tais pačiais metais pasirodžiusiame VRRFC išleistame straipsnių rinkinyje *Tradicinė šiuolaikinio miesto kultūra*⁷. Centro dar-

-
- 2 Povilas Krikščiūnas. Po konferencijos Maskvoje, *Tautosakos darbai*, 2012, [t.] XLIV, p. 298–302.
 - 3 Plačiau šio mokslinio darinio veikla apibūdinama ir išsamesnė leidinių bibliografija skelbiama internete, žr. <<http://www.ruthenia.ru/folklore/Mast4.html>>, [žiūrėta 2013-12-03].
 - 4 <<http://ruthenia.ru/folklore/congress7.htm>>, [žiūrėta 2013-11-23].
 - 5 *От конгресса к конгрессу: Навстречу Второму Всероссийскому конгрессу фольклористов: Сборник материалов*, Москва, 2010.
 - 6 *От конгресса к конгрессу: Материалы Второго Всероссийского конгресса фольклористов: Сборник докладов*, т. 1, Москва, 2010.
 - 7 *Славянская традиционная культура и современный мир*, вып. 13: *Традиционная культура современного города*, сост. М. Д. Алексеевский, В. Е. Добровольская, А. Б. Ипполитова, Москва, 2010.

buotojų pastangomis taip pat surengtos dvi folkloro apraiškoms virtualioje erdvėje skirtos konferencijos, jų pranešimų pagrindu parengti du straipsnių rinkiniai, juose aprašomi ne vien konkretūs fenomenai, bet ir sprendžiamos metodologinės pristatomų reiškinų tyrimo problemos⁸.

Stengtasi žvalgytis ne tik po savo, bet ir po užsienio kolegų darbus. Internete ir dabar laisvai prieinama M. Aleksejevskio sudaryta bibliografija *Interneto antropologija ir sociologija: interneto folkloro tyrimai*⁹. Joje užfiksuota per 550 įvairios apimties (nuo straipsnių iki monografijų) ir įvairių specialybių mokslininkų darbų ne vien didžiosiomis pasaulio kalbomis, paskelbtų imtinai nuo 1976 iki 2011 metų¹⁰. Nedera pamiršti Sankt Peterburge leidžiamo žurnalo *Антропологический форум*, tapusio tribūna ne tik antropologams, bet ir etnologams, folkloristams, kalbininkams, kultūrologams¹¹. Šie faktai rodo, kad pristatomas leidinys augo jau neblogai išpurentoje dirvoje.

Minėjome, kad kalbama apie straipsnių, parengtų konferencijos pranešimų pagrindu, rinkinį. Nors aptariama problematika, galimos temos ir kviečiamų specialistų ratas paprastai būna nurodomas jau kvietime į konferenciją, jos rengėjams visada reikia tenkintis apibrėžtu paduotų paraiškų kiekiu, nebūtinai pakankamai atspindinčiu analizuoto objekto visumą. Pasak M. Aleksejevskio, šiuo kartu dėl objekto aprėpties bent jau konferencijoje problemų nekilo. Apibendrinamas perskaitytus pranešimus, jis kartu su Dmitrijumi Gromovu rašė:

Tyrėjų, norinčių skaityti pranešimus, atsirado tiek daug, kad organizatoriams teko atmesti bent pusę pasiūlytų temų. Pranešimų, kurie vis dėlto pateko į programą ir nuskambėjo konferencijoje, rinkinys atrodo gana iškalbus. Jis aiškiai rodo, kurios šiuolaikinio folkloro tyrimo kryptys mėgstamos rusų tyrėjų, kokios temos ir problemos juos domina.¹²

Deja, spaudai parengtų straipsnių konferencijos medžiagos skelbėjai paprastai gauna kur kas mažiau. Taip nutiko ir ši kartą – tai matyti iš ką tik cituotos pranešimų apžvalgos. Straipsnių rinkinyje nerandame keleto plačiai žinomų konfe-

8 *FOLK-ART-NET: новые горизонты творчества. От традиции – к виртуальности*, sost. А. С. Каргина, А. В. Костина, Москва, 2007; *Интернет и фольклор*, sost. А. В. Захаров, Москва, 2009.

9 <<http://mdalekseevsky.narod.ru/biblio-internet.html>>, [žiūrėta 2013-11-23].

10 2012 m. lapkričio 7 d. duomenys.

11 Lietuvių skaitytojui reikėtų priminti, kad šio žurnalo numerių (nuo 2004 m.) archyvas laisvai prieinamas internete: <<http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/>>.

12 Михаил Алексеевский, Дмитрий Громов. «Фольклор XXI века: Герои нашего времени», *Антропологический форум*, 2012, № 16 online, p. 322–323, prieiga per internetą: <http://anthropologie.kunstkamera.ru/files/pdf/016online/alekseevsky_gromov2.pdf>, [žiūrėta 2013-11-23].

rencijoje kalbėjusių dalyvių tekstų. Tiesa, knyga papildyta keliolika nepaminėtų dalyvių darbų. Taip susidaręs 23 straipsnių kompletas suskirstytas į keturis skyrius: „Lokaliniai folklorinės kultūros herojai“; „Subkultūros ir profesinės bendrijos: tradicijos, mitologija, folkloras“; „Virtualios realybės herojai“ ir „Folklorinis humoras ir jo veikėjai“. Visa tai jungia du įvadiniai apibendrinamieji Anatolijaus Kargino ir Michailo Aleksejevskio straipsniai.

Konferencijų ir leidinių ciklui pasirinktas didžiulis įvairialypis ir daugia-sluoksnis objektas, tad pirmajam sambūriui pasirinkta pavadinime suformuluota potėmė tikrai gali pasirodyti siauroka. Tarsi nujausdamas galimus priekaištus, A. Karginas savo straipsnyje¹³ nurodo tris pagrindines tokio pasirinkimo priežastis. Teigiama, kad pagrindinis herojus yra kiekvieno folklorinio kūrinio pradžių pradžia. Atspara šiuolaikinių personažų tyrimams gali būti daugybė tradicinių tautosakos žanrų (pasakų, bylinų, sakmių) tyrėjų darbų. Grėžtis naujųjų folklorinių personažų link skatina ir tai, kad kol kas nepradėta kurti jokia, kad ir pati bendriausia jų nomenklatūra, tad neaišku, kodėl kaip tik tie veikėjai tapo populiariūs, kokia jų kilmė (kinas, televizija, literatūros kūriniai?). Neaptartos paralelės tarp XIX amžiaus ir šiuolaikinių veikėjų, tad šia kryptimi formuojamas rinkinys turėtų atspindėti visą herojų įvairovę.

A. Karginui antrina M. Aleksejevskis¹⁴. Pasak jo, dabar esama nemažai darbų, skirtų šiuolaikinio folkloro veikėjams. Jų metodologija grįsta rusų folkloristikos, tyrusios tradicinę valstietiškąją tautosaką, patirtimi, tačiau šiuolaikinio folkloro specifiška verčia keisti tyrimo metodikas, nes dabartinis personažų korpusas neįsivaizduojamas kaip vieninga sistema, jis suskyla į smulkius vienetus, saistomus įvairių socialinių grupių, kurios savo ruožtu labai nevienodai susijusios su tradicine tautosaka, masine kultūra ir taip pat nevienodai susilaukusios tyrėjų dėmesio.

Leidinyje šis personažų ir jų gyvavimo aplinkos margumynas pastebimas jau žvelgiant į turinį. Itin iškalbinga pirmojo skyriaus mozaika. Rašoma apie regionuose vykdomus folklorinio turizmo projektus, kuriais siekiama susieti pasakų ir sakmių veikėjus su konkrečiomis vietovėmis, apie istorines asmenybes (pvz., Nyrobe kalintą Romanovų dinastijos atstovą Michailą Nikitičių Romanovą), šventuosius (Novodevičės šventąją Sofiją), vietinius keistuolius ir net apie tai, kas netoli kosmodromo pasakojama apie angelus ir kosmonautus. Daugeliu atvejų tai specifinė, atrodytų, tik rusams būdinga medžiaga, todėl šiame rašinyje aptarsime tik kai kuriuos straipsnius, ieškodami juose mums aktualių faktų, pastebėjimų, pabrėždami mus siejančius ar skiriančius požiūrio taškus ar problemas.

.....
13 A. С. Каргин. Современный фольклор: на подступах к изучению, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 5–16.

14 М. Д. Алексеевский. Заметки об истории изучения персонажей современного фольклора, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 17–28.

Skaitant tekstus nesunku pastebėti už kai kurių pristatomų veikėjų radimosi ar pasirodymo tam tikroje aplinkoje slypinčias etninės kultūros darbuotojų ar vietinių administracijų pastangas, tiesiogiai veikiančias folklorinę situaciją. Antai Natalija Petrova supažindina su, jos žodžiais tariant, „feikloriniu Rusijos žemėlapiu“¹⁵. Taip perfrazuotas tikrai vykdomo projekto „Rusijos pasakų žemėlapis“ pavadinimas. Šiuo projektu siekiama, pasiremiant vietine ar naujai fiksuojama folklorine tradicija, kurti naujus traukos centrus, siejant juos su konkrečiais personažais, skatinti vietinį turizmą, įrengiant čia turistinę infrastruktūrą, prekybos ir aptarnavimo taškus, ir taip kelti vietinę ekonomiką. Personažai parenkami ieškant geografinių, liaudies etimologijos sąsajų ar pasiremiant neva mokslinių (etimologinių, archeografinių, ikonografinių) paieškų rezultatais. Sakysime, jei Novgorodo 1167 metų metraštyje paminėtas Sadko Sytinecas, tai personažo Sadko tėviške imamas laikyti Novgorodo srities Sytino kaimas. Kaip papildomas tokios kampanijos plusas nurodomas atvykstančiųjų folklorinis prusinimas ir nacionalinių vertybių propaganda, kovojant su televizijos, kino ar internetinių žaidimų populiariais vakarietiškais herojais.

Kodėl autorei prireikė tokios perifrazės? Tam yra keletas priežasčių. Pirmiausia, projektas skirtas pasakų veikėjams, bet į sąrašą traukiami ne tik pasakų (autentiškų ir ekranizuotų), bet ir bylinių (pvz., Ilja Muromietis, Sadko), sakmių (Kikimora, Vandenis), literatūros kūrinių (meistras Danila, Čeburaška), kino ar multiplikacinių filmų (vilkas ir zuikis, katinas Matroskinas, dėdė Fiodoras) herojai. Negana to, neapsieita ir be tikrai nerusiškos kilmės personažų: Aladino ir džino, Hario Poterio, Karlsono ir net Marso su Snikeriu, tad autorės klausimas „Ar tikrai pasakiškas ‘Rusijos pasakų žemėlapis?’“ užduotas galbūt pavėluotai, bet tikrai vietoje. Belieka sutikti su N. Petrova, jog projekto autoriai pasaką suvokia kaip tipiški masinės kultūros vartotojai – kaip apskritai folklorą ar kaip bet kokį vaikams skirtą kūrinių, ir pasidžiaugti, kad turime itin turtingą mažųjų žanrų teikiamą vietinių veikėjų galeriją nuo Raseinių Magdės iki Pumpėnų taukuočių ar Taraldžių ustovienės. Kilus panašiam vajui, mums tikrai netektų peštis dėl personažų, kaip Maskvai su Uljanovsku dėl Čeburaškos. Ir vis per didelę vietinių kraštotyriminkų ir žurnalistų išmonę – juk kaip tik jiems buvo pavesta kurti tokius centrus ir parinkti personažus. Nors entuziastingos, tik ne visada apgalvotos veiklos analogijų nesunkiai rasime ir pas mus: ne kas kitas, o liaudies kultūros propaguotojai prikvietė į aukštaičių miestus ir miestelius žemaitiškų Užgavėnių persirengėlių. O senieji miestiečiai tradicijos vaikščioti po daugiabučių namų laiptines kaulijant blynų, saldainių arba pinigų

.....

15 Н. С. Петрова. Кикимора Вятская и Кощей Тверской, или Фейкlorная карта России, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, р. 30–38.

taip pat nežinojo. Kaip ir kauniečiai ar net mažų miestelių gyventojai Kaziuko mugių savo aikštėse...

Geografiškai mums artimesnis autentiškais pasakojimais paremtas aprašomasis kaliningradietės Larisos Rubcovos straipsnis¹⁶. Autorė iš karto pažymi, kad jos susidomėjimas vietiniu folkloru paskatintas ne tik anklavinės regiono padėties, bet ir jame besiklostančios ypatingos folklorinės tradicijos, papildytos naujais mitologiniais personažais. Apklausti informantai aiškiai skiria atsivežtą iš Rusijos ir išgirstą atvykus į naują vietovę repertuarą. Čia minimi besivaidenantys vokiečių ar rusų kareiviai, Prūsijos karaliai ar karalienės, raitelis be galvos, prūsiški vilktakiai ir kt. Informatyvios cituojamos pateikėjų pastabos:

Tai Rusijoje pas mus vieta buvo. Aš dar visai jauna buvau. Ten tokia vieta buvo – eini ten – ir kvatoja, ir delnais [ploja], ir kaip nori. Ten užburta vieta buvo. Vakare ten visai negalima vaikščiot. Ten tave apskritai įtrauks upėn. Ten nevaikščiodavo, takeliu palei upę. Dieną, ir tai bijodavo.¹⁷

Paklausus, ar čia (Kaliningrado srityje) yra tokių vietų, išgirstas atsakymas:

Dabar raganų ir burtininkų niekas nežino. Jei jų nėra, vadinasi, ir užburtų vietų nėra. Čia apskritai nieko nėra, tik vokiečių vaiduokliai.¹⁸

Gaila, kad autorė, skelbdama pateikėjų duomenis, nenurodė jų profesijos ir išsilavinimo, tačiau cituojami ir aptariami tekstai, nors ir išlaiko būdingiausias sakmių ypatybes, niekaip nesusiję su valstietiška kultūra. Antai gamyklos teritorijoje matomą kareivio šmėklą stebi visa sargų pamaina, o atgyjančią ir nuo vėjamačio nusileidžiančią undinę mato miesto gyventojai. Tokie patys siužetai ir apie Imanuelį Kantą ir Prūsijos karalienę Luizę: tam tikrą vidurnaktį priglaudus ausį prie filosofo kapo sienos, galima išgirsti keistus garsus ir dejones, taip pat vidurnaktį jį galima pamatyti rašantį bažnyčioje, o vidurdienį vaikštinėjantį Priegliaus krantine. Būdingas dar vienas, jau su karaliene Luize susietas siužetas, pateikėjo išgirstas iš Lėlių teatro, kuriame kadaise buvo bažnyčia, sargo. Kalbama apie jo sapną: karalienė leidžiasi laiptais ir liepia jam prabusti, nes pramiegosiąs. Pabudęs sargas pamato ant ugnies paliktą puodą, kuriame baigia išgaruoti vanduo. Taip išvengiama gaisro pastate, kuris pastatytas pačios karalienės rūpesčiu.

16 Л. В. Рубцова. Иммануил Кант, королева Луиза – новые персонажи мифологических рассказов Калининградской области, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 55–60.

17 Ten pat, p. 55.

18 Ten pat, p. 55–56.

Nors veikėjai neįprasti liaudiškai tradicijai, bet siužetai gana archetipiški, todėl autorė mano, kad esama pagrindo šiuos veikėjus priskirti prie liaudiškosios demonologijos personažų. Jų negausa paaiškinama šiuo Jurijaus Kostiašovo teiginiu:

Tarp Kaliningrado srities ir kitų Rusijos Federacijos regionų gyventojų istorinės sąmonės esama principinio skirtumo, nulemta palyginti trumpo rusų gyvenimo šioje žemėje. Pradėję rašyti istoriją „švariame lape“, kaliningradiečiai įgijo specifinę, daug kur deformuotą istorinę sąmonę.¹⁹

Verta pasveikinti kolegę, gebėjusią surasti ir užrašyti šiuos siužetus. Juos skaitydama nevalingai prisimeni nuogirdas apie vilniškių Verkių ar Umiastovskių rūmų, Pakruojo ir kitų dvarų vaiduoklius. Vis dėlto įžvalgiai Norbertas Vėlius kalbėjo apie tautosakos ekspedicijų mieste būtinumą. Ne vėlu tai daryti ir dabar. Tai puikiausiai įrodo prieš keletą metų Joniškėlio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gimnazijos mokinių parengtas rinkinys – dauguma jų pateikėjų buvo inteligentai, dažniausiai – tos pačios gimnazijos mokytojai. Nėra abejonės, kad didesni medžiagos pluoštai, nesvarbu, kur jie būtų surinkti, liudytų ne vien subkultūrinę naratyvų panoramą, bet ir bendresnes jų raidos tendencijas.

2006 metais VRRFC surengė konferenciją „Mažųjų socialinių grupių folkloras: tradicijos ir dabartis“, o 2008-aisiais išleido taip pat pavadintą straipsnių rinkinį²⁰, tad antrasis mūsų aptariamos knygos skyrius yra savotiška šio rinkinio tąsa. Tiesa, skyriaus pavadinimas ne visiškai dera su knygos pavadinimu: skaitant kai kuriuos straipsnius darosi neaišku, ką autoriai ir knygos sudarytojas laiko personažu – pačius pateikėjus, jų autoportretus ar kuriuose tekstuose minimus asmenis. Čia analizuojami ne tik užrašyti pasakojimai, bet ir pateikėjų (ekstrasensų, baleto šokėjų, šachmatininkų ir t. t.) savivokos, darbo ir tarpusavio santykių ypatumai.

Originaliu objektu dėmesį patraukia Valentino Vinogradovo straipsnis²¹. Jo pagrindas – paties autoriaus daugiausia Sankt Peterburge sukaupta atsitiktinai pastebėtų grafičių ant purvinų, dulkinų ar snieguotų mašinų kolekcija. Nagrinėjama apie 300 pavyzdžių, surinktų 1999–2011 metais. Iš braižo ypatybių, įrašų aukščio spėjama, kad tai – paauglių ir jaunimo rankų darbas. Tokie dažnai humoristiniai užrašai tampa savotiška komunikacijos tarp mašinos ir vairuoto-

19 Autorė cituoja iš Ю. В. Костяшов. *Секретная история Калининградской области: Очерки 1945–1956 гг.*, Калининград, 2009, p. 6.

20 *Фольклор малых социальных групп: традиции и современность*, сост. А. С. Каргин, А. В. Костина, Москва, 2008.

21 В. В. Виноградов. Грязная машина как tabula rasa: герои воображаемых диалогов, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 188–202.

jo (populiariausias – *Помой меня*), tarp vairuotojų kelyje (*Хочешь быстрее – перепрыгни*), aplinkinių su vairuotoju (*Машину напротив гаража не ставь*) priemone. Kartais tai ištįsta į dialogą (*– Помой меня. – Танки не моют*) ar kelių frazių monologą: nuvalius plotelį su užrašu *Помой меня*, šalia jo gali atsirasti dar vienas: *Нет, помой меня всю*.

Įdomu, kad fenomenas gyvuoja ne pirmą dešimtmetį, tik beveik nesulaukė specialistų dėmesio. Antai per Antrąjį pasaulinį karą ant tankų rašyta *Į Берлинą* ir pan., o apie 2000-uosius metus frazė *Tankai purvo nebijo* buvo pavartota KAMAZ'ų reklamoje. Nenuostabu, kad panašių užrašų ar aprašintų mašinų nuotraukų pilna įvairių šalių, taip pat ir lietuviškose interneto svetainėse²², tik šie užrašai kol kas menkai tirti.

Bene daugiausia pirmtakų turėjo autoriai, rašę apie virtualios realybės herojus. Gal todėl skyrius apie juos vienas iš mažesnių – skelbiami tik penki darbai. Trijuose pabrėžiama komunikacinė interneto funkcija. Čia kalbama apie žmones, kuriems virtuali erdvė yra bendravimo laukas, herojaus įvaizdžio kūrimo ar saviraiškos priemonė. Kad ir kaip būtų keista, medžiagos, kuria naudojasi autoriai, nepavadinsi internacionalia. Kalbama apie rusų kazokų bendravimą internetu, kompiuterinių žaidimų kūrėjus ar slapyvardžius besirenkančius interneto vartotojus.

Šiuo požiūriu gana margi ir Olgos Frolovos nagrinėjami tekstai²³. Autorė išsikelia uždavinį: nustatyti, kokie nauji anekdotų veikėjai atsirado paskutiniame praeito šimtmečio ir pirmame šio amžiaus dešimtmetyje, ir randa keturis tam tikrų tipų veikėjų pasirodymo modelius. Pagal pirmąjį modelį naujai susiformavusi socialinė situacija iškelia naują tipą (pvz., naująjį rusą, blondinę, sistemos administratorių). Pagal antrąjį modelį situacijų dėmė susijusi su atitinkamu personažo statusu. Čia tinka politiniai anekdotai apie Maskvos merą Jurijų Lužkovą, prezidentą Vladimirą Putiną. Reikšminga vietinė situacija, peržengianti nustatytas normos ribas, taip pat iškelia savo veikėjus į anekdotišką erdvę (Centrinės rinkimų komisijos vadas Vladimiras Čiuovas). Pagaliau anekdotų veikėju žmogų daro individualus socialinis elgesys (televizijos ir radijo laidų vedėja Ksenija Sobčak). Išvados atrodo įtikinamai, tik kyla abejonių, ar jos tikrai tinka tik internetinės sklaidos variantams. Juk bent cituotuose pavyzdžiuose jokių vien elektroniniam diskursui būdingų ypatybių nepastebėta. Šiaip ar taip, į tuos pačius rėmus tikriausiai tilptų ir visi mūsų bent kiek ryškesni politikai.

Reta knyga išsiverčia be folklorinio humoro interpretacijų. Šis skyrius pradedamas Aleksandro Archipovo rašiniu apie filmo „Septyniolika pavasario aki-

22 P.vz., <http://cha.lt/skaitiniai/32548-uzrasai_ant_automobiliu.html>.

23 О. Е. Фролова. Индивидуализированные и неиндивидуализированные новые герои анекдота в Сети, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 259–274.

mirkų“ pagrindinį herojų Štirlicą²⁴. Priminusi filmo prototipus ir jo kūrimo istoriją, autorė aptaria penkis anekdotų santykio su filmu tipus ir baigia lakoniškomis pastabomis apie anekdotų kūrimą. Pasirodo, jų autorystė gali tapti tikrai keblia problema. Straipsnio autorei buvo pareikštos bent kelių žmonių pretenzijos, esą ji savo parengtame leidinyje pasinaudojusi jų sukurtais tekstais. Čia derėtų prisiminti panašų atvejį Lietuvoje. 2005 metais vienoje konferencijoje teko kalbėti apie lauko tyrimų situaciją ir konkrečių žanrų sukaupimo lygius. Per pertrauką priėjęs vyriškis ėmė pasakoti, kad jis pats kurias anekdotus, o paprašius pavyzdžių, pasakojo žinomus siužetus, keisdamas asmenvardžius, toponimiką, įvardydamas kitus laikotarpius. Ši pastaba buvo sutikta nuostaba: o ką, argi tai ne kūryba? Kodėl tada harmonizuota daina yra autorinis kūrinys?.. Tokie pavyzdžiai rodo, kad, be kitų darbų, tebėra aktualu apibrėžti ne tik folklorinio ir autorinio kūrinio, bet ir kūrybos, sekimo ir paprasčiausio perpasakojimo sąvokas.

Neabejotinai geriau lietuviškuose anekdotuose prisimenamos blondinės. Jų įvaizdžiai anekdotuose skirti Igorio Bessonovo pamąstymai²⁵. Straipsnyje sprendžiamos bent kelios problemos: personažo paplitimas ir jo analogai užsienyje, įvaizdžio pasirinkimo motyvacija. Autorius lygina turimus pavyzdžius su tradiciniais siužetais apie kvailius ir randa nemažai analogijų, kurios dar kartą paryškina nūdienę dviejų greta einančių tradicijų simbiozę.

Dar trys šio skyriaus rašiniai balansuoja ant straipsnio ir publikacijos su išsamiu įvadu ribos. Darbai yra aprašomojo pobūdžio, kai kurie papildomi aptarintų tekstų pavyzdžiais, kalbama apie konkretų personažą (studentą, dėstytoją, išsiblaškiusį profesorių), remiamasi iš studentų užrašyta medžiaga, tad kartais nelengva susivokti, kurie (subkultūriniai ar komiškieji portretiniai) herojų bruožai yra svarbesni. Tai pabrėžia ir Anastasija Astapova²⁶, skirdama nemaža dėmesio pastaboms apie klasifikacijos ribų netvarumą. Toks reiškinys nenaujas ir stebimas ne vien rusiškuose naratyvuose. Čia nejučia prisimeni prancūziškų gandų tyrėjo Emmanuelio Taiebo teiginį, kad dabartinės naratyvinių žanrų ribos yra labai neaiškios, pasakojimo paskata, objektas ir forma migruoja iš žanro į žanrą, ir tikrai verta patyrinėti pasakojamuosius žanrus formuojančią sistemą, kurioje tie pasakojimai tarpsta, prisimenant ir tai, kad jie yra nuolat viešunami²⁷.

24 A. С. Архипова. Анекдоты о Штирлице: герой и его прототип, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 276–287.

25 И. А. Бессонов. Блондинка как персонаж современного анекдота, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 288–298.

26 А. С. Астапова. «Благодаря отверстиям в зонтике я сразу определяю, когда кончается дождь»: образ рассеянного профессора в современном студенческом анекдоте, кн.: *Фольклор XXI века: Герои нашего времени*, p. 299–315.

27 Emmanuel Taïeb. Persistance de la rumeur. Sociologie de rumeurs électroniques, *Réseaux*, 2001, No. 106, p. 267.

Grįžtant prie samprotavimų apie visą leidinį, būtų galima papriekaištauti, kad objektas atspindimas padrikokai, kad sunku rasti kai kuriuos darbus jungiančią giją. Tačiau tai – kompoziciniai nesklaidumai. Manychiau, kad šią knygą dera vertinti tik kaip vieną savarankišką pakopą, supamą ilgą šiuolaikinio folklorinio proceso studijų grandinės ir žvelgti į ją matant visą VRRFC darbuotojų ir jų bendraminčių kitose institucijose įdirbį. Aprašyta rinkinio priešistorė jau turi savo tęsinį. Šįmet išleistame trečiajame žurnalo *Традиционная культура* numeryje pradėti spausdinti antrosios konferencijos pranešimai. Reikia tikėtis, jog bus paskelbta visa jos medžiaga. Juk 2012 metais vykusioje konferencijoje dalyvavo jau ne vien slavų kraštų atstovai, tad ir šaltiniai bei procesai analizuoti įvairesni. Tai leistų pastebėti galimai vykstančius ne tik globalizacijos lemiamus, bet ir regioninius pokyčius, kurie nepastebimi vienoje konkrečiai paimtoje šalyje. Taip pat akivaizdi reikmė derinti lygiagrečiai dirbamus darbus, nes pasitaiko, kad beveik tuo pat metu skirtingose šalyse išeina beveik tokios pačios tematikos leidiniai, jų autoriai vieni apie kitus nieko nežino. Taip bent atrodo žvelgiant į pateikiamus naudotos literatūros sąrašus. O paralelių esama įvairiausių, pradedant stambių repertuaro masyvų ypatumais ir baigiant konkrečiais pavieniais personažais, saistomais tipologinių saitų. Kas paneigs, kad nėra nieko bendra tarp Novodevičės šventosios Sofijos ir Barboros Žagarietės? Kiek iš tikrųjų tolimos ar artimos katalikiškų ir pravoslaviškų grandininių laišku tradicijos? Kad bendri projektai perspektyvūs, rodo ir visai nesena kolegų lenkų ir estų patirtis, kurią vainikavo prieš metus išėjęs dvitomis²⁸. Tikėsimės, panašių rasis ir Lietuvoje.

.....
 28 *Estonia and Poland: Creativity and Tradition in Cultural Communication*, vol. 1–2, editors Liisi Laineste, Dorota Brzozowska, Władysław Chłopicki, Tartu, 2012.